

Vyskupo kasdienybė: nutylėtas sufraganas Antanas Baranauskas

Paulius Subačius

Hierarchijos veikla ir paprastų tikinčiųjų susidūrimas su vyskupais dažniausiai interpretuojamas kaip kasdienybės pertrūkis, priešprieša kasdienybei. Tačiau aukštieji dvasininkai turėjo savas kasdienybės formas, menkai žinomas ne tik plačiajai visuomenei, bet ir kultūros tyrinėtojams. Nors Antano Baranausko biografija išsamiai studijuota, joje esama didokos spragos – tai jo kaip Žemaičių vyskupijos sufragano bažnytinė veikla (1884–1897). Straipsnyje aptariama, kokie tos veiklos aspektai – hierarchijos kasdienybės bruožai – ryškėja iš administracinio susirašinėjimo, laiškų, kitų dokumentų, pasitelkiami keli į mokslinę apyvartą iki šiol neįtraukti šaltiniai. Keliamas klausimas, kada Baranauskas realiai atsidūrė Žemaičių vyskupijos bažnytinio gyvenimo reguliavimo centre. Paliečiama metodologinė problema, kaip išvengti romantizmo paradigmos įtakos istoriškai vertinant ir didaktiškai pristatant kasdienius kultūros žmonių užsiėmimus.

Doc. dr. Paulius Subačius, Vilniaus universitetas, Literatūros istorijos ir teorijos katedra, Universiteto 3, LT-01513 Vilnius, el. paštas: pvsu@takas.lt

Neslopsta jau kelintos skaitytojų kartos dėmesys Vinco Mykolaičio-Putino romanui „Altorių šešėly“ ir ypač pirmojoje kūrinio dalyje pateiktam gana dokumentiškam seminarijos gyvenimo paveikslui. Tai liudytų, kad dvasininkų kasdienybė yra patraukli tema tiek paprasto smalsumo, tiek rimtesnės kultūrinės refleksijos požiūriu. Akivaizdu, kad preciziškai rekonstruota viena eilinė vyskupo gyvenimo diena sudomintų ir akademinę, ir platesnę auditoriją. Ypač, – jei tai ne bet koks vyskupas, o poetas Antanas Baranauskas. Deja, menkas archyvinis įdirbis ir vargana Bažnyčios Lietuvoje istorijos tyrimų padėtis kol kas neleidžia deramai atsakyti į tokių iš pirmo žvilgsnio lyg ir paprastą iššūkį. Tačiau atrodo prasminga šiame straipsnyje iškelti kurias ne kurias metodologines problemas ir apžvelgti naują arba tyrinėtojų mažai eksploatuotą faktinę medžiagą. Jos tolesnis rinkimas ir derama refleksija praskleistų istorinę uždangą į vyskupiškų violetų pasaulio kasdienybę.

Mąstydami apie vyskupo kasdienybę mes išsyk susiduriame su akivaizdžiu paradoksu – visa bažnytinė sfera, dvasininkijos veikla tarsi pagal apibrėžimą iškrenta iš kasdienybės. Kiekvienas tikinčiųjų – eilinių žmonių ir net valdovų, didikų, pareigūnų – susidūrimas su šia sfera yra priešprieša kasdienybei, kasdienybės pertrūkis. Bažnyčios paženklintas šventadienis yra opozicija paprastoms dienoms. Krikšto, santuokos, laidotuvių ceremonijos, kurių vyksmo centre atsiduria dvasininkas, – išskirtinės net viso žmogaus gyvenimo požiūriu. Pasauliečių kontaktas su bažnytine hierarchija dar ryškiau pažymėtas nekasdieniškumo signatūra. Dažnam XIX ir ankstesnių amžių katalikui tai vos keli kartai gyvenime – Sutvirtinimo sakramento teikimas, visus kasdieniškus ritmus saardanti vyskupo vizitacija, žodžiu, įvykių įvykis.

Kitoks paveikslas atsiveria, kai žvelgiame į aukštuosius dvasininkus iš jų gyvenimo perspektyvos. Išvystame jiems savas kasdienybės formas, gerokai kitokį kasdieniškumo ir nekasdieniškumo derinį, ne tik šiuolaikinei plačiajai visuomenei menkai žinomus, bet ir kultūros tyrinėtojams kartais pro akis praprustančius specifiškus kasdienos laiko modeliavimo pavidalus. Pakaktų paminėti valandų maldas, brevijoriaus skaitymą. Po kelis pavasario – vasaros mėnesius vizitavusiems vyskupams Motiejui Valančiui, Mečislovui Paliulioniui, Baranauskui parapijų lankymas ir Sutvirtinimo sakramento teikimas buvo rutiniškas užsiėmimas. Ne vien faktų stoka, bet ir tam tikra visuomenės moralinių įsitikinimų bei kultūrinių stereotipų uždanga slepia hierarchų kasdienybę. Tos uždangos pajudėjimas sukelia nustebimą, o kartais – net pyktį ir nuoskaudą. Pavyzdžiui, Egidijus Aleksandravičius buvo akivaizdžiai suerzinęs tam tikrą istorijos mylėtojų ir patriotų sluoksnį, pirmaisiais metais po Atgimimo eksponuodamas dailininko Edvardo Römerio dienoraščio atkarpas. Mat šios liudijo, kad masinių blaivybės akcijų įkvėpėjas asketiškas valstiečių vyskupas Valančius savoje, eiliniams tikintiesiems nematomoje kasdienybėje gėręs šampaną ir rūkęs cigarus (Aleksandravičius 1990: 89–90; Merkys 1999: 195).

Kasdieniškoji bei nekasdieniškoji Valančiaus, Maironio, Adomo Jakšto gyvenimo plėtmės, tiksliau, šios perskyros pobūdis humanitariniuose veikaluose ir kultūrinėje sąmonėje, o ne „realiame“ būtajame laike, dar labiau komplikotas. Taip yra dėl specifiško vertybinio fokuso, taikomo dvasininkams – rašytojams ir kultūros veikėjams. Jų kūryba ir, vos mažiau, švietėjiška, mokslinė bei kita tautine laikoma veikla priskiriama aukščiausiai nekasdieniškumo kategorijai, kurios atžvilgiu dvasininko vaidmens nekasdieniškumas tarsi apiblandsta. Šis romantinis „prietaras“ ypatingu būdu reiškiasi vyskupo Baranausko gyvenimo preparacijose. Jis ypatingų – neypatingų, nekasdienišku – kasdienišku plotmių bei elementų priešpriešą surikiuoja į sudėtingą keliapakopę konstrukciją.

Štai kokia būtų konspektyviai nusakyta opozicijų seka. 1. Pasaulietinė poezija nekasdieniška, išskirtinė kasdieniškesnės religinės ir proginės poezijos atžvilgiu. 2. Poetinė kūryba apskritai – spontaniška, vienkartiška, todėl aukštesnio statuso, nei nuoseklesnis, vadinasi, kasdieniškesnis lingvisto darbas. 3. Tačiau kalbiniai tyrinėjimai – tikri įvykiai rutiniškų matematinių skaičiavimų atžvilgiu. 4. Pagaliau, moksliniai darbai ir patriotiškai angažuoti, tautiškai pažymėti veiksmai yra nekasdieniški bažnytinių (sielovadinių ir administracinių) vyskupo aktų kaip kasdieniškų kontekste. Būdinga, kad bendrais bruožais tokia hierarchija išlaikoma – tam tikriems Baranausko biografijos aspektams skiriamas dėmesio mastelis išreiškiamas – tiek literatūros istorikų (Tumas 1998; Mikšytė 1993; Mikšytė 1994), tiek istorikų (Aleksandravičius 2003) veikaluose.

Apibūdintų mąstymo prielaidų ir įpročių padarinys nusakytas straipsnio antrašte – bemaž tobulai nutylėtas Žemaičių sufraganas Baranauskas. Moksleiviai mokomi, kad Baranauskas buvo vyskupas, tačiau minimas Seinų ganytojo sostas (Abraitytė 2003: 56–73). Akademinei auditorijai, be abejo, žinomos sufragano, sulietuvinus – vyskupo pagalbininko pareigos. Tačiau kas gi paprastai rašoma apie tuos trylika metų, kai Baranauskas nuo 1884-ųjų iki paskyrimo į Seinus 1897-aisiais buvo antras pagal svorį asmuo apie milijoną tikinčiųjų ir per 200 parapijų (Merkys 1999: 200–201) turinčioje vyskupijoje? Pirmiausiai pabrėžiama, kad tuo laikotarpiu jis užmetė lingvistines studijas ir įniko į matematiką (Kubilius 2001). Antra, aiškinamasi dėl jo konflikto su *Auszros* redakcija ar, plačiau, su lingvistinių primatų skelbiančia tautinių veikėjų grupe. Daugiausia probėgšmės pastabos apie Baranausko santykius tiek su aukštaisiais konfratris – Aleksandru Beresnevičiumi, Mečislovu Paliulioniu, – tiek su carine administracija iškyla arba tautinių aspiracijų analizės, arba Valančiaus biografų užprogramuotos pasipriešinimo tautinei religinei priespaudai paradigmos kontekste (Stakauskas 2003).

Vyskupo ir oficiolo kasdienybė, kuri, kaip minėta, katalikų bendruomenės gyvenime pasirodo nekasdieniškumo pavidalu, buvo apeita ne vien sovietmečiu. 1993 metais atnaujintoje Reginos Mikšytės monografijoje sufraganui Baranauskui, tiksliau, jo laikyseną vertinančių kelių carinių valdininkų dokumentų atpasakojimui skirti trys iš trijų šimtų puslapių (Mikšytė 1993: 234–236). Naujaisioje Egidijaus Aleksandravičiaus biografinėje apybraižoje esama pretenzijos kvestionuoti ligšiolinius Baranausko vertinimų stereotipus. Tačiau tautinė orientacija ir atspara carinių administratorių spaudimui yra vieninteliai klausimai, aptariami Baranausko pareigų Žemaičių vyskupijos konsistorijoje kontekste (Aleksandravičius 2003: 213–218).

Reprezentacinės tauriai pražilusio Žemaičių sufragano fotografijos kuria oraus dignitoriaus išpūdį. Kokią kasdienybę jos pridengia ir kada Baranauskas

pateko į aplinką, kurios puošnų luobą nukėlę istorinės vaizduotės dėka galėtume išvysti paprastą Bažnyčios dignitoriaus dieną? Šios temos plėtotę derėtų pradėti ne nuo 1884, kai poetas iššventintas vyskupu, o nuo 1869 metų. Būtent tuomet vos trisdešimt ketverių metų Baranauskui, nepraėjus nė dešimtmečiui nuo šio kunigystės šventimų, Valančius norėjo suteikti kanauninko titulą ir įtraukti jį į kapitulą (Merkys 1999: 614–615). Nors posukiliminės represijos išblaškė Žemaičių vyskupijos dvasininkiją, nors vienas po kito mirė išsyk keli kapitulos nariai bei konsistorijos pareigūnai, nors Baranauskas buvo ejęs mokslus ne tik Dvasinėje akademijoje, bet ir užsienyje, šis Valančiaus sprendimas buvo, paprastai tariant, neordinarus. Tokio amžiaus dvasininkai kapitulos nariais tapdavo nebent tuomet, jei būdavo kilmingi ir proteguojami ypač aukštų pareigūnų. Viena, Baranauskas nei aukšta kilme, nei giminyste su hierarchais negalėjo pasigirti, antra, feodalinio protekcionizmo laikai apskritaiėjo į pabaigą.

Valančiaus planams kelią užkirto carinė administracija. Ji tik po dešimtmečio sutiko, kad seminarijos dėstytojas imtų kilti bažnytinės hierarchijos pakopomis. Konfidencialiuose atsiliepimuose caro valdininkai pabrėžė ypatingą Valančiaus meilę Baranauskui ir tuos pastarojo asmens bruožus bei laikysenos ypatybes, kurios lėmė Ganytojo pasitikėjimą (Merkys 1999: 614). Ne sykį publikuota aštuntojo dešimtmečio pirmosios pusės nuotrauka, kurioje Motiejus Valančius nusifotografavęs aukštesniųjų dvasininkų apsupty (Merkys 1999: 688). Tai, jog tuo metu jokių vyskupijos masto pareigū dar nėjęs ir titulų neturėjęs Baranauskas sėdi greta vyskupo, jam iš dešinės, negalėjo būti atsitiktinis dalykas. 1874 m. Valančius išvyko gydytis į užsienį. Grįžtantį stotyje jį pasitiko keli dvasininkai, tarp jų Baranauskas, kurių vyskupas savo užrašuose pamini antrąjį (Valančius 2003: 850).

Carinės administracijos kliūtys skirti kapitulos narius ir formuoti konsistoriją bus lėmę, kad posukiliminiais metais, kai Valančius valdė iš Kauno, formalus ir neformalus įtakingiausių vyskupijos dvasininkų ratas skyrėsi labiau, nei tai nutinka vien dėl žmogiškų simpatijų ir prierašimų. Baranausko vaidmuo tikrai nesumenko Žemaičių vyskupijos valdytojo pareigas vėliau einant jo globėjui nuo Akademijos laikų Aleksandriui Beresnevičiui. Taigi dar gerokai prieš tapdamas oficialiu vyskupo patarėju, Baranauskas buvo labai arti svarstymų ir sprendimų centro, dalyvavo kasdieniame bažnytinio gyvenimo reguliavime, kurių pašaliečiai apskritai sunkiai permanso. Carinių persekiojimų akivaizdoje patikimųjų būrelis buvo ypač kruopščiai maskuojamas, todėl netenka stebėtis dokumentinių liudijimų stygiu.

Pavyzdžiui, vargu ar kada nors pavyks rekonstruoti, kaip dažnai ir ilgai vyskupas Paliulionis posėdžiaudavo su artimiausiais pagalbininkais, ar dalykiniai pokalbiai tęsdavosi pietaujant. Akivaizdu, kad ordinaras su sufraganu tik-

rai dažnai aptardavo, tarkime, kunigų perkėlimus, o vien jau šio pobūdžio sprendimų tekdamo priimti po kelis ar net keliolika kas mėnesį. Sufraganui teko dalis išimtinai vyskupiškų pareigų – Sutvirtinimo sakramento teikimas, šventimų teikimas, bažnyčių, koplyčių ir jų pamatinių akmenų (Vidmantas 1995: 78), kapinių, kielikų, patenų, komuninių, varpų, etc. šventinimas, parapijų lankymas. Tiesa, Beresnevičius, Paliulionis ar pats Baranauskas nepaliko, kaip Valančius, detalaus pastoracinių darbų sąrašo, tačiau „darbo pasidalijimo“ tarp ordinaro ir jo pagalbininko modelis per porą dešimtmečių, matyt, nelabai tepakito. „[S]uteikiau Sutvirtinimą 303 asmenims, dukart tiek sufraganas“, – skaitome *Žinių apie vyskupo Motiejaus Valančiaus pastoracinius darbus* 1865 m. rugsėjo 22 d. įrašė (Valančius 2003: 807).

Kaip liudija 1884 m. gruodžio 16 d. Baranausko laiškas Hugo Veberui, vien pirmųjų sufraganystės metų rudenį jis per mėnesį apvažiavo 14 parapijų Aukštaitijoje ir Žemaitijoje (Baranauskas 1939: 233). Bemaž kasmet apie tris mėnesius nuo birželio pabaigos iki rugsėjo vidurio ordinaras Paliulionis praleisdavo ne Kaune – paprastai vykdavo į Palangą, Liepoją, vizituodavo parapijas. Kaip rodo vien šiais vasaravimo periodais 1892–1906 m. naudota mažoji vyskupo siunčiamų raštų registracijos knyga (KAKA*, b. 177), Paliulionis ir keliaudamas intensyviai tvarkė vyskupijos valdymo reikalus, savo buvimo vietoje kasdien pasirašydamas dešimtis laiškų. Tačiau sufraganas Baranauskas, kuris tik kur kas trumpesniai laikui išvykdavo aplankyti giminių į Anykščius, Viešvėnus, likęs Kaune turėjo priiminėti interesantus, organizuoti komunikaciją su išvykusiu ordinaru ir, kaip pats užsimena, apskritai „pildė jo darbus“ (Baranauskas 1939: 233). Baranauskas laiške Veberui nusiskundžia, kad 1886 metais visą vasarą neturėjo progos nė kojos iškelti iš vyskupijos centro (Baranauskas 1939: 236).

Posukiliminiais laikais Žemaičių vyskupams tekdamo ir dalis Vilniaus ganytojų naštos, nes nuo 1863 m. dėl carinės administracijos persekiojimo vyskupas Adomas Stanislovas Krasinskis nebegalėjo eiti savo pareigų. Taigi dvasi-
ninkų šventimai, aliejų šventinimai, Sutvirtinimo sakramento teikimas, dispensų išdavimas ir kiti aktai, rezervuoti vyskupui, buvo atliekami Valančiaus bei jo pagalbininko (Merkys 1999: 580–581). 1885 m. ištrėmus vos porą metų pareigas ėjusį Vilniaus vyskupą Karolį II Hrineveckį, iki 1890 m. pradžios vėl buvo panaši padėtis. Apie patarnavimus kitos vyskupijos tikintiesiems carinei administracijai buvo pranešama tik neišvengiamais atvejais, todėl ir tiesioginių liudijimų apie šias Kaune rezidavusių vyskupų funkcijas beveik nėra.

Kelissyk – keturiems mėnesiams nuo 1891 m. vasario 5 d. ir trims mėnesiams nuo 1892 m. balandžio 29 d. Baranauskas buvo oficialiai visiškai perėmęs

* Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas.

vyskupijos valdymą – ne bažnytinių kanonų, o carinės administracijos taisyklių požiūriu, – kai ordinaras išvyko gydytis ir atostogauti į užsienį (KAKA, b. 162, l. 19v–20v, 33v). Tuomet jau visa neišvengiamos gausios tarnybinės komunikacijos su valdžios įstaigomis našta – nes „vyskupas buvo laikomas lyg civilinės administracijos pareigūnas“ (Merkys 1999: 196) – tekdavo sufraganui. Tie keli mėnesiai dar labiau „sutirštindavo“ konsistorijos oficiolo administravimo persunktą kasdienybę.

Į jos rutiną leidžia pažvelgti prieškariu Kazio Alminauskio paskelbtas, tačiau vėlesnių tyrinėtojų dėmesio nesulaukęs Baranausko 1887 m. epistolinis pasipasakojimas Veberui ar, greičiau, vyskupo pasiteisinimas dėl užmestų kalbos tyrimų. Jame atsiskleidžia oficiolo vadovaujamos vyskupijos administracinės mašinerijos ir dvasinio teismo procesų mastas. Sufraganas rašė: „*Mān paczām pripūlo pėržiurėjimai rokūndu ir prižiurėjimas wisū darbū*“, kuriuos – toliau išverskime į šiuolaikinę kalbą – atlieka per dešimt raštininkų, rengiančių raštus ir jų nuorašus. Raštininkus tiesiogiai kontroliuoja trys raštinės stalų vedėjai, dokumentai taip pat pereina per archyvaro ir registratoriaus rankas. Pasaulietis oficiolo sekretorius – dar viena administracinio aparato pakopa. O aukščiausiame, konsistorijos pareigūnų lygmenyje oficiolui talkina trys dvasininkai: „*wenām paskýriau weĩkałus mētriku, kitām nesutikimūš stōno moterýstės* [t. y. skirtingų konfesijų, artimos giminytės sužadėtinių, norinčiųjų išvengti užsakų skelbimo problemas], *treczām reĩkałus kunigū*“, – dėstė Žemaičių sufraganas (Baranauskas 1939: 236). O aritmetinė šios veiklos išraiška – apie penkis tūkstančius gaunamų ir tiek pat išleidžiamų raštų per metus. Kitaip tariant, atmetus sekmadienius ir šventes, mažiausiai po tris keturias dešimtis raštų kasdien.

Baranausko kasdienybės profilis išryškėja suvokus, kad nemažą dalį „*pôpėriū*“, kaip vadino pats sufraganas, sudarė toli gražu ne mechaniškas susirašinėjimas. „*Reĩkia geriaūs pažĩnti padėĩmai Bažnýczos ir swetiszkos wyresnýbės*“, – prisipažįsta Baranauskas jau cituotame laiške (Baranauskas 1939: 236). Ne tik kunigų perkėlimai, parapijiečių prašymų bei skundų svarstymai ir nuolatinis vaikščiojimas ant asmenų ieškant išlygų, argumentų, formuluočių korespondencijoje su gubernatūra, generalgubernatūra, valstybinio švietimo administracija, Kitatikių reikalų departamentu bei Vidaus reikalų ministerija reikalavo asmeninio oficiolo dėmesio. Kiekvienas dvasininkas, užėmęs šias pareigas, būtų ėmėsis tų pačių funkcijų, todėl Baranauską užgriuvusi administravimo rutina – bet kurio vyskupo pagalbininko kasdienybė. Tačiau pati Katalikų Bažnyčios Lietuvoje ir lietuvių tautos situacija XIX a. antroje pusėje buvo neordinari, todėl daugelis tų kasdien priimamų sprendimų buvo labiau nulemti vyskupų asmenybių, jų pilietinių ir tautinių aspiracijų, intelektualio pasirengimo, nei ramesniais istoriniais laikotarpiais. Baranauskas neabejotinai asmeniškai prisidė-

jo, kad Žemaičių vyskupijoje būtų toliau laikomasi Valančiaus formuoto santykių su carine administracija modelio, kurio trumpa formulė – „diplomatiškas nepaklusnumas“.

Kas trečias ar net kas antras – kaip kuriuo laikotarpiu – ordinaro siunčiamas laiškas buvo registruojamas formule „dvasiniais reikalais“ (KAKA, b. 177), tačiau tik nežymus nuošimtis tokių raštų buvo asmeniniai vyskupo paraginiai, pamokymai ir persergėjimai kunigams. Sakramentų administravimas, valdžios reikalautas pamokslų aprobavimas (plg. KAKA, b. 654) bei daugelis kitų sielovados dalykų buvo klausimai, kurių tvarkymas nesiribojo ordinaru ar asmeniniu jo sekretoriumi ir įtraukdavo konsistoriją.

Maža to, elenchai byloja, jog tai viceoficiolo, tai kurio kito konsistorijos pareigūno vieta ar net kelios iš jų šiuo laikotarpiu nuolat buvo vakuojančios (Directorium 1885: 147; Directorium 1886: 143), todėl Baranauskui teko dar didesnė konsistorijos darbo dalis. Jis laiškuose teigia kasdien įstaigoje, t. y. vyskupijos raštinėje, praleidžias mažiausiai po keletą valandų (Baranauskas 1939: 241). Imkime po pavyzdį iš trijų svarbiausių konsistorijos atsakomybės sričių, kurias, kaip minėta, kuravo atsakingi oficiolo pagalbininkai. Parapijų knygose randame ne vieną dispensos raštą, leidžiantį sutuokti liuteroną su katalike ar atvirkščiai, sutuokti trečio giminytės laipsnio asmenis, kurie buvo išduodami ordinaro vardu, bet pasirašyti sufragano Baranausko (KAKA, b. 93, nenumeruota, senas Nr. 44 [1888 06 10]; b. 289, Nr. 815 [1890 05 23], Nr. 1120 [1890 07 20]). Paties ordinaro parašas ant tokių dokumentų greičiau išimtis, nei taisyklė.

Kitas pavyzdys įdomus keliais atžvilgiais – tai 1896 m. vasario 14 d. konsistorijos įsakas Nr. 796, reguliuojantis metrikų įforminimo reikalus (KAKA, b. 39, l. 10r-v). Jame persergima, kad neleistina rašyti *Antanas* vietoj *Anton'*, *Ona* vietoj *Anna*, *Vincentas Močiulėnis* vietoj *Vikentij Močiulskij*, kaip kad patikrinimo metu rasta 1893 m. Plungės bažnyčios metrikų knygose. Iš pirmo žvilgsnio toks įsakas gali būti palaikytas kliudymu lietuvių tautinio atgimimo skleidžiamam kalbiniam sąmoningumui, pāstanga užkonservuoti suslavintas asmenvardžių formas. Tačiau dokumente pateikti argumentai byloja, kad metrikų įrašai ne pagal „išsigalėjusį paprotį“ ir savo ruožtu tikintiesiems išduoti tokių metrikų įrašai kelia rimtų problemų – tenka ilgai susirašinėti ir prarasti lėšų įrodinėjant paveldėjimo teisę, tvarkant atleidimo nuo kariuomenės, bajorystės ir kitus reikalus (KAKA, b. 39, l. 10r-v). Greta rūpinimosi parapijiečiais čia esama ir konsistorijos intereso – jai tekdavo įsikišti, kai kildavo neaiškumų metrikų išrašus pateikiant valdžios įstaigoms. Trečiosios srities – kunigų reikalų tvarkymo atvejis – konsistorijos sprendimas dėl mirusio kunigo palikimo, tiksliau,

nurodymai, kaip paskirstyti jo neatlaikytų šv. Mišių stipendijas (KAKA, l. 6r) (beje, 1875 07 29 konsistorijos sprendimu jos buvo 1 rublis už giedotines ir 50 kapeikų už skaitytines pamaldas).

Būtent finansiniai reikalai buvo didžiausias oficiolo galvos skausmas. Baranauskas 1894 m. balandžio 1(13) d. laiške labai tolimam bažnytinės administracijos reikalams mokslininkui profesoriui Janui Boudouinui de Courtenay skundžiasi, kad kelis mėnesius laiko iš jo atims paprasta taikomoji aritmetika, nes neturi patyrusio sąskaitininko, o konsistorijos knygoose – supainiotos sąskaitos (Baranauskas 2003: 196). Tiek šis apgailestavimas, tiek kitos pastabos apie darbą konsistorijoje išskyla laiškuose podraug su matematinių tyrimų problematika. Keltina atsargi hipotezė, kad pirmasis rimtas susidūrimas su sąskaityba tapus oficiolu – mat niekuomet anksčiau Baranauskas Bažnyčioje neturėjo administracinių pareigų (nebuvo klebonu ar pan.) – galėjo greta kitų, plačiai svarstytų priežasčių būti postūmis imtis rimtų matematikos studijų.

Iš to, kaip Baranauskas sprendė asmeninius su vyskupo statusu susijusius administravimo klausimus, matyti, kad ūkinius bei finansinius reikalus tvarkė nesavanaudiškai, paskubomis ir apskritai stengėsi jų vengti. Antai Žemaičių sufraganui iš valstybinių žemių 1860 m. paskirtą Viešvėnų (į pietus nuo Telšių, prie kelio į Luokę) palivarką (KAKA, b. 161, l. 269v) Baranauskas 1886 m. išnuomojo savo broliui Anuprui maksimaliam dvylikos metų laikotarpiui už 200, vėliau už 150 rublių per metus (KAKA, b. 161, l. 326r–326[a]v, 342r–342[a]v). *De facto* tai buvo nuoma labdaros, t. y. paramos giminaičiui sąlygomis. Mat vien už perimtus iš ankstesnio sufragano Beresnevičiaus pastarojo lėšomis Viešvėnų ūkyje pastatytus pastatus Antanas Baranauskas 1885 m. pirmtakui sumokėjo nemenką 5000 rublių sumą (KAKA, b. 161, l. 323r-v).

Sufraganas dar disponavo Baltininkų vandens malūnu (tarp Luokės ir Varnių, prie Virvyčios) bei žvejotimo teise Biržulio ežere (prie Varnių). Tai greta carinės algos turėjo sudaryti svarbią vyskupo pajamų dalį (KAKA, b. 161, l. 349, 351). Tačiau krinta į akis netvarkingi, nerūpestingi, kerėpliški Baranausko parašai ant notarinių nuomos sutarčių (KAKA, b. 161, l. 349, 351), kurie itin skiriasi nuo kaligrafiškų jo išvingiavimų ant bažnytinių raštų arba laiškų pažįstamiesiems. Minėta detalė liudija nedėmesingumą panašioms reikalams – sufraganas tarsi tik minutei užsukdavo į notaro kontorą, užsigalvojęs apie kitus dalykus. Tai primena pastebėjimą iš klierikų atsiminimų – esą Baranauskas išėjo fotografuotis su seminaristų kursu susiraukęs, nepatenkintas, jog atitraukė nuo darbo (Tumas 1998: 30), t. y. neskyrė anuomet ypatingu, nekasdienišku dalyku buvusiam fotografavimosi aktui didesnio dėmesio.

Ar tai, kad Baranauskas nepaliko aplaidumo požymių rutiniškuose konsistorijos raštuose, tačiau tarsi numodavo ranka į kai kuriuos labiau išskirtinius ar

su asmeniniu gyvenimu susijusius dalykus, išreiškia jo požiūrį į kasdienybės ir nekasdieniškumo perskyrą? Tokia išvada būtų pernelyg tiesmuka, tačiau, pamėginus sudėlioti panašias priešpriešas, matyt, rastųsi naujų galimybių perprasti tuos Žemaičių vyskupo pagalbininko asmenybės bruožus, kurie iki šiol buvo šešėlyje. Nors mūsų pastabos preliminarios, jau vien iš jų akivaizdu, kad biografų įtvirtintas matematinis uždavinys dienų dienomis sprendžiančio sufragano Baranausko vaizdinys yra mažų mažiausiai nepilnas, o aštriau pasakius – gerokai deformuotas. Vyskupiška kasdienybė intriguoja ir savaip inkorporuoja didingus poetinės, tautinės bei mokslinės biografijos įvykius. Ją pažinus lengviau atsispirti romantinės paradigmos suformuotai schemai, pagal kurią asmenybės raiška suskaidoma į apriorinę nekasdieniškumo hierarchiją. Gyvenime elementari buhalterija ir transcendentinės progresijos skaičiavimai kur kas glaudžiau pynėsi į vientisą vyskupo užsiėmimų giją.

Literatūra

- Abraitytė Laima. 2003. *Antanas Baranauskas: gyvenimas ir kūryba*. Vilnius: Baltos lankos.
- Aleksandravičius Egidijus. 1990. *Blaivybė Lietuvoje XIX amžiuje*. Vilnius: Sietynas.
- Aleksandravičius Egidijus. 2003. *Giesmininko kelias*. Vilnius: Versus Aureus.
- Baranauskas Antanas. 1939. Vyskupo Antano Baranausko laišakai Hugo Veberui (1875–1898). Parengė K. Alminauskis, *Archivum Philologicum* 8: 225–258.
- Baranauskas Antanas. 2003. *Raštai* 7/1. Vilnius: Baltos lankos.
- Directorium. 1885. *Directorium horarum canonicarum et missarum pro Diocesi Tel-sensi in Annum Domini MDCCCLXXXVI*. Vilnae: Typis Josephi Zawadski.
- Directorium. 1886. *Directorium horarum canonicarum et missarum pro Diocesi Tel-sensi in Annum Domini MDCCCLXXXVII*. Vilnae: Typis Josephi Zawadski.
- Kubilius Jonas. 2001. *Antanas Baranauskas ir matematika*. Vilnius: Matematikos ir informatikos institutas.
- Merkys Vytautas. 1999. *Motiejus Valančius: tarp katalikiškojo universalizmo ir tautiškumo*. Vilnius: Mintis.
- Mikšytė Regina. 1993. *Antanas Baranauskas*. Vilnius: Vaga.
- Mikšytė Regina. 1994. Antanas Baranauskas lietuvių bažnytinės kultūros istorijoje, *LKMA metraštis* 8: 319–331.
- Stakauskas Juozapas. 2003. Lietuvių poeto vyskupo Antano Baranausko gyvenimo bruožai, Stakauskas Juozapas. *Naujieji nacionalizmai ir Katalikų Bažnyčia Lietuvoje*: 416–447. Vilnius: Aidai.

- Tumas Juozas. 1998. *Literatūriniai portretai: Antanas Baranauskas, Antanas Justinas Vienažindys, Vincas Kudirka*. Vilnius: Baltos lankos.
- Valančius Motiejus. 2003. *Namų užrašai*. Sud. Aldona Prašmantaitė. Vilnius: Baltos lankos.
- Vidmantas Edvardas. 1995. *Religinis tautinis sąjūdis Lietuvoje XIX a. antrojoje pusėje – XX a. pradžioje*. Vilnius: LKMA.

The Everyday of a Bishop: Antanas Baranauskas, a Concealed Suffragan

Paulius Subačius

Summary

The ecclesiastical domain, especially the hierarchical activities and encounters of the ordinary faithful with bishops are usually interpreted as an interruption of everyday life, an antithesis to everyday. However, the higher clericals had their own forms of everyday life, that were hardly knowable not only to the general public, but to cultural researchers as well. The biography of bishop Antanas Baranauskas (1835–1902), a famous Lithuanian writer and linguist, seems to have been explored in considerable depth (books by Regina Mikšytė, Egidijus Aleksandravičius). However, there is a rather broad gap, namely, his everyday ecclesiastical activity as a suffragan of the Samogitian diocese (1884–1897). This article discusses the aspects that show up in his routine administrative correspondence and letters (to Hugo Weber, Jan Baudouin de Courtenay). The article makes several assumptions. First, that before becoming the official coadjutor of the bishop, Baranauskas had already found himself in the centre of everyday regulation of ecclesiastical life. Second, that together with other incentives, his interest in mathematics could be induced by his first serious encounter with bookkeeping, after becoming the official. The article offers the first documentation of the support, offered by the poet to his brother Anupras Baranauskas by leasing a small estate in Viešvėnai (West Lithuania, near Telšiai), which belonged to him as a suffragan, under favourable auspices. Besides the historical analysis, the article offers methodological remarks on why biographers, influenced by the heritage of Romanticism, tend to an unequal treatment of the everyday occupations of the cultural elite and on how such a tendency might be avoided.